

XALQARO XUSUSIY HUQUQ SOHASIDA SUN'IY INTELEKTNi QO'LLASH ISTIQBOLLARI

Nomozov Xusan Axmat o'g'li

*TerDU Yuridik fakulteti "Jinoyat huquqi va
fuqarolik protsessi" kafedrası o'qituvchisi*

O'lmasov Zayniddin

TerDU Yuridik fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellektning hozirgi globallashtirish dunyoda huquq sohasida ishlatilishi va uning natijasi, uning hozirgi kundagi ta'siri va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining yuridik tadqiqotlar, hujjatlar tahlili, shartnomalarni boshqarish, sud jarayonlarining prognozlash imkoniyatlari va muqobil nizolarni hal qilishdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu texnologiyalarning huquqiy xizmatlarni avtomatlashtirish va odil sudlovga kirishni kengaytirishdagi roli ham yoritiladi. Maqolada Sun'iy intellektning huquqiy jarayondagi afzalliklari bilan birga, axloqiy muammolar, xavfsizlik tahdidlari va kasbiy o'zgarishlar kabi asosiy muammolarga ham e'tibor qaratilgan. Yuridik sohada sun'iy intellektdan samarali foydalanishning huquqiy va axloqiy jihatlarini tartibga solish muhimligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, huquq sohasida, yuridik tadqiqot, sun'iy intellekt huquq sohasida, huquqiy xizmatlarning avtomatlashtirish, prognozlash.

Annotation: This article analyzes the use of artificial intelligence in the current globalized world in the field of law and its result, its current impact and future prospects. The role of artificial intelligence technologies in legal research, document analysis, contract management, forecasting capabilities of litigation, and Alternative Dispute Resolution are considered. The role of these technologies in automating legal services and expanding access to justice is also highlighted. Along with the benefits of artificial intelligence in the legal process, the article also focuses on key issues such as ethical dilemmas, security threats, and professional change. The importance of regulating the legal and ethical aspects of the effective use of artificial intelligence in the legal field is emphasized.

Keywords: Artificial intelligence, in the field of law, legal research, artificial intelligence in the field of law, automation of legal services, forecasting.

KIRISH: An'anaviy va o'zgarishlarga qarshi turuvchi kasb sifatida qaraladigan huquq sohasi sun'iy intellektning jadal rivojlanishi tufayli sezilarli o'zgarishlarga uchramoqda. Sun'iy intellekt – bu inson aql-idrokini taqlid qiluvchi, fikrlash va o'rganish qobiliyatiga ega mashinalar bo'lib, u sog'liqni saqlash, moliya va ta'lim

sohalarida keng qo'llanilmoqda. Murakkab jarayonlar va katta hajmdagi ma'lumotlar bilan bog'liq huquq sohasi ham bundan mustasno emas. Mazkur maqolada ,huquq sohasida suniy intellekt qo'llanilishining istiqbollari, uning potentsial foydalari, muammolari va kelajakdagi ahamiyat haqida ko'rib chiqamiz.

Sun'iy intellektning huquq sohasida eng istiqbolli qo'llanilish yo'nalishlaridan biri huquqiy tadqiqot va tahlil sohasidir. Huquqiy mutaxassislar sud amaliyoti, qonunlar va huquqiy pretsedentlarni o'rganishga ko'p vaqt sarflaydi. Tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing) algoritmlaridan foydalangan holda ishlaydigan sun'iy intellekt vositalari ushbu jarayonni tezlashtirib, katta hajmdagi huquqiy hujjatlarni tahlil qilish va tegishli ma'lumotlarni ajratib olish imkonini beradi. Masalan, ROSS Intelligence va LexisNexis kabi sun'iy intellekt platformalar NLP dan foydalanib, huquqiy so'rovlarga javob topadi va soniyalar ichida minglab huquqiy hujjatlarni skanerlash orqali aniq natijalar beradi. Bu nafaqat vaqtni tejaydi, balki inson xatosi ehtimolini kamaytiradi. Shuningdek, sun'iy intellekt huquqiy qarorlardagi tendensiyalarni aniqlab, advokatlariga o'tmishdagi ma'lumotlar asosida ish natijalarini oldindan bilishga yordam beradi.

Material va metodlar: Tadqiqotning asosini internet manbalariga tayangan holda ingliz tilidagi sun'iy intellektga oid kitoblar ,maqolalar va tezislarni taqqoslash natijasida umumiy tadqiqot olib borildi.

Tadqiqot natijalari: Su'niy intellekt ko'plab oddiy va takrorlanuvchi huquqiy vazifalarni avtomatlashtirish imkoniyatiga ega. Hujjatlarni ko'rib chiqish, shartnomalarni tahlil qilish va tegishli tekshiruvlar (due diligence) sun'iy intellekt yordamida ancha samarali amalga oshirilishi mumkin. Mashinada o'rganish algoritmlari hujjatlarni tekshirish, shartnomalardagi asosiy bandlarni aniqlash va potentsial xavf yoki nomuvofiqliklarni belgilash uchun ishlatiladi.

Masalan, Kira Systems va LawGeex (Kira Systems: Ushbu dastur mashinaviy o'rganishdan foydalanib, shartnomalarni tezkor ko'rib chiqish, tahlil qilish va asosiy bandlarni ajratib olish imkonini beradi. Bu huquqiy ekspertiza va shartnomalarni boshqarish jarayonlarini ancha samarali qiladi.

LawGeex: Ushbu platforma shartnomalarni avtomatlashtirilgan tarzda ko'rib chiqadi, ularni belgilangan yuridik me'yorlarga mos ravishda tahlil qiladi, xavflarni aniqlaydi va kerakli o'zgartirishlarni taklif qiladi. Ikkala vosita ham huquqshunoslarga vaqtni tejash, xatolarni kamaytirish va murakkab yuridik ishlarni bajarishga e'tibor qaratish imkonini beradi.) kabi sun'iy intellekt vositalari shartnomalarni odatiy advokatga qaraganda ancha tez tahlil qilishi mumkin. Ushbu vositalar shuningdek, shartnomalarning tegishli qonun va qoidalarga muvofiqligini ta'minlab, huquqiy nizolar ehtimolini kamaytiradi. Bu jarayonlarning avtomatlashtirilishi advokatlariga murakkab va strategik ishga ko'proq e'tibor qaratishga imkon beradi. Adolatli va xalqqa manfaatli tizim har qanday huquqiy tizimning asosiy tamoyillaridan biridir,

ammo bu ko‘plab mamlakatlarda muammo bo‘lib qolmoqda. Sun‘iy intellekt ushbu muammoni hal qilish orqali jismoniy va yuridik shaxslarga arzon va qulay huquqiy xizmatlarni taqdim etishi mumkin. Sun‘iy intellekt asosidagi onlayn nizolarni hal qilish (Online Dispute Resolution) platformalari sud jarayonlariga ehtiyoj sezmasdan nizolarni hal qilishga yordam beradi. Sun‘iy intellekt orqali ishlaydigan chat-botlar va virtual huquqiy yordamchilar oddiy huquqiy maslahatlar va yo‘riqnomalar bilan ta‘minlashi mumkin. Masalan, DoNotPay deb nomlangan AI-chatbot foydalanuvchilarga avtoturargoh jarimalarini bekor qilish, to‘lovlarni qaytarib olish va hatto boshpana so‘rashda yordam bergan. Huquqiy ma‘lumot va xizmatlarga kirishni demokratlashtirish orqali sun‘iy intellektga asoslangan platformalar ijtimoiy adolat va tenglikni targ‘ib qilishda muhim rol o‘ynashi mumkin. Prognostik tahlil – bu huquq sohasida sun‘iy intellektning yana bir muhim yo‘nalishidir. Tarixiy ma‘lumotlarni tahlil qilish orqali sun‘iy intellekt algoritmlari ish natijalarini oldindan bashorat qilish va advokatlar hamda sudyalalar uchun asosli qaror qabul qilishda yordam berishi mumkin. Bu, ayniqsa, jinoyat jazolari sohasida foydali bo‘lishi mumkin, chunki sun‘iy intellekt algoritmlari tarfakashlik naqshlarini aniqlash va yanada adolatli natijalarga erishishga ko‘maklashishi mumkin. Masalan, COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) - bu jinoiy adliya tizimida ayblanuvchining qayta jinoyat sodir etish ehtimolini baholash uchun ishlatiladigan xavf tahlili vositasidir. Ushbu sun‘iy intellekt asosidagi algoritm jinoyat tarixi, ijtimoiy-iqtisodiy holati va xulq-atvoriga oid turli omillarni tahlil qilib, qayta jinoyat sodir etish xavfini bashorat qiladi. Bu ma‘lumotlar sudyalarga jazoni belgilash, shartli ozodlik va garov masalalarida qaror qabul qilishda yordam beradi.

Biroq, COMPAS tizimi samaradorlik va adolatni oshirish maqsadida qo‘llansa ham, uning ba‘zi kamchiliklari bor. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, algoritm ayrim guruhlarini asossiz ravishda yuqori xavfli deb baholashi mumkin, ayniqsa irqiy tarfakashlikka olib keladigan holatlar kuzatilgan. Shu sababli, yuridik qarorlar qabul qilishda sun‘iy intellektidan foydalanish bo‘yicha axloqiy muammolar yuzaga kelmoqda. algoritmi ba‘zi hududlarda jinoyatchilarning takroriy jinoyat sodir etish ehtimolini baholash uchun ishlatilgan. Ushbu algoritmlarning qo‘llanilishi etik muammolarni keltirib chiqargan bo‘lsa ham, ular sun‘iy intellekt yordamida huquqiy qarorlarni yaxshilash imkoniyatini ham namoyish etmoqda. Sun‘iy intellektning huquqiy sohada qo‘llanilishi bir qator muammolarni ham yuzaga keltiradi. Eng asosiy xavotirlardan biri – sun‘iy intellektning qaror qabul qilish jarayonlaridagi axloqiy jihatlaridir. Sun‘iy intellekt algoritmlari o‘qitilgan ma‘lumotlar asosida ishlaydi va agar ushbu ma‘lumotlar tarfakashlikni o‘z ichiga olsa, natijalarda ham tarfakashlik yuzaga kelishi mumkin. Bu esa sun‘iy intellekt dan foydalanishda adolat, javobgarlik va shaffoflik masalalarini dolzarb qiladi. Yana bir muammo – sun‘iy intellektning huquqiy sohadagi ish o‘rinlariga ta‘siri. Sun‘iy intellekt oddiy vazifalarni

avtomatlashtirishi mumkin bo'lsa-da, bu ba'zi paralegal, huquqiy yordamchilar va hatto yosh advokatlar uchun ish o'rinlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Biroq, bu holat huquqiy mutaxassislariga sun'iy intellekt etika, ma'lumotlar maxfiyligi va kiberxavfsizlik kabi yangi sohalariga ixtisoslashish imkoniyatini ham yaratadi.

Sun'iy intellektni rivojlantirish va uni tartibga solish bo'yicha har bir davlatning alohida tizimi va yo'nalishi bor. AQShda 2019-yilda prezident farmoniga asoslanib "Sun'iy intellektda amerika yetakchiligini saqlab qolish" haqida qonun shakllangan. Hozirgi kunda AQSH va Xitoy sun'iy intellekt asosida ishlaydigan platformalarni yaratish bo'yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi. Yaqinda Xitoy o'zining deepseek AI botini yaratdi va bu albatta chatgbtga alternativa. Janubiy Koreya robotatexnika bo'yicha yetakchi davlat hisoblanib o'zining suniy intellektga asoslangan robotlarining mukammal variantini ishlab chiqarmoqda. Va shuningdek Yaponiyada ham xuddi shu tizim ishlamoqda. Nikolay Arxiereevning ta'kidlashicha, sud-huquq tizimiga sun'iy intellektni joriy etish murakkab jarayon bo'lib, bu borada hali ko'plab noma'lum jihatlar mavjud. Rossiyada sud jarayonlarida sun'iy intellektidan foydalanish tizimni yanada samarali, tezkor va obyektiv qilish bilan birga, zamonaviy jamiyat talablariga javob berishga yordam beradi. Sud tizimiga sun'iy intellektni tatbiq etish quyidagi imkoniyatlarni ta'minlashi mumkin: Sud qarorlarini qo'llab-quvvatlash tizimlaridan foydalanish orqali sud jarayonlarining sifat va samaradorligini oshirish; Fuqarolar, tashkilotlar va davlat organlarining huquq hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish samaradorligini oshirish, jumladan, sud muhokamasi ishtirokchilari uchun sun'iy intellekt yordamchilaridan foydalanish, fuqarolarni biometrik identifikatsiya qilish texnologiyalarini qo'llash orqali masofaviy sud ishtirokini kengaytirish; Sud jarayonlaridagi nizolarni kamaytirish, sud qarorlari natijalarini oldindan prognoz qiluvchi ekspert tizimlarini joriy etish orqali huquqiy ongini oshirish; Qonun hujjatlaridagi o'zgarishlardan kelib chiqib, sud tizimidagi ish yuklamasini oldindan bashorat qilish imkonini beruvchi tizimlarni yaratish kabi. Bularning barchasi sud ishlarining sifatini oshirishga va katta hajmdagi ma'lumotlarni samarali tashkil qilishga yordam beradi.

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, sun'iy intellektning huquqiy sohada qo'llanilishi hali boshlang'ich bosqichda bo'lsa-da, uning istiqbollari juda keng. Texnologiyaning rivojlanishi bilan sun'iy intellekt huquq sohasi ajralmas qismiga aylanishi va huquqiy xizmatlar ko'rsatish va ulardan foydalanish usullarini tubdan o'zgartirishi kutilmoqda. Ammo, sun'iy intellektning axloqiy va amaliy muammolariga e'tibor qaratish muhim bo'lib, adolat va shaffoflik tamoyillarining buzilmasligini ta'minlash zarur. Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt huquq sohasini o'zgartirishga katta salohiyatga ega bo'lib, huquqiy tadqiqotlarni yaxshilash, oddiy vazifalarni avtomatlashtirish, adolatga kirishni kengaytirish va prognostik tahlil imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Garchi hal qilinishi lozim bo'lgan

muammolar mavjud bo'lsa-da, sun'iy intellekt huquq sohasida foydalanish istiqbollari juda ijobiy. Huquq sohasi SI texnologiyalarini qabul qilish va uning axloqiy jihatlariga e'tibor berish orqali huquqiy xizmatlarning yanada samarali, qulay va adolatli bo'lishini ta'minlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.S.Bozarov. Sun'iy intellekt doirasida huquqiy javobgarlik. Yuridik fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiyasining avtoreferati. – Toshkent, 2023-yil.(Sun'iy intellekt doirasida huquqiy javobgarlik. Bozarov S. 2023 - TSUL - Library)
2. Filipova I.A. Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish: ma'ruzalar kursi. Rus tilidan tarjima Z. O. Kuvandikov, mas'ul muharrir A. R. Axatov –Samarqand davlatuniversiteti,2022.179bet.(lotincha_var_Учебное_пособие_курс_лекций_для_СамГУ_ru_uz.pdf)
3. Surden, H. (2014). "Machine Learning and Law." Washington Law Review, 89(1), 87-115.(Artificial Meaning)
4. Remus, D., & Levy, F. (2017). "Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law." Georgetown Journal of Legal Ethics, 30(3), 501-558.(Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law by Dana Remus, Frank S. Levy :: SSRN)
5. O'Neil, C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. Crown Publishing Group.(<https://doi.org/10.1145/3690653>)
6. Berman, G., & Feinblatt, J. (2005). Good Courts: The Case for Problem-Solving Justice. The New Press.(Good Courts: The Case for Problem-Solving Justice | Center for Justice Innovation)
7. Susskind, R. (2019). Online Courts and the Future of Justice. Oxford University Press.(Online Courts and the Future of Justice | Oxford Academic)
8. Internet saytlar:
www.lex.uz
www.norma.uz
www.legislation.uz